

Павленко Олексій Миколайович,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
вул. Графська, 2, м. Ніжин, 16600
pavlenkoaleksei1@gmail.com

ORCID iD: 0000-0001-5164-6504

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На основі вивчення літератури вітчизняних та зарубіжних дослідників проаналізовано проблему розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами інформаційних технологій. З'ясовано, що на сьогодні це питання недостатньо висвітлене в науковій літературі. Це, своєю чергою, зумовлює проблеми кваліфікаційної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, здатних ефективно працювати в умовах глобалізованого інформаційного суспільства. В основу методології дослідження покладено загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного рівнів: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, спостереження.

У статті розкрито сутність таких понять, як «самовираження», «творче самовираження». Автором зауважено, що творче самовираження особистості може мати, як прогресивний, так і регресивний характер. Визначено, що чим зрозуміліше людині її покликання, тим імовірніше її самовираження. На думку автора, засоби ІТ — це той неповторний інструмент, завдяки якому майбутній вчитель музичного мистецтва може реалізувати себе, творчо самовиразити свою індивідуальність. Застосування ІТ у досліджуваному процесі створює умови для реалізації низки функцій: стимулюючої, спрямовуючої, організуючої, спонукальної та розвивальної. Автором запропоновано педагогічні принципи розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва за допомогою використання засобів ІТ; а саме: принцип особистісної спрямованості, самостійної діяльності, моделювання, доступності, та психолого-педагогічні умови: активізація особистісного пізнання музичних творів майбутніх вчителів музичного мистецтва при застосуванні інформаційних технологій, спонукання студентів на продуктивне використання засобів ІТ, забезпечення інформаційно-комунікаційної комфортності у співробітництві майбутніх вчителів музичного мистецтва з комп'ютером. На думку автора, впровадження ІТ в освітній процес студентів дасть змогу значно підвищити обізнаність останніх щодо володіння новітніми технологіями, а також збагатить їхні музично-художні знання.

Ключові слова: розвиток, творче самовираження, майбутні вчителі музичного мистецтва, інформаційні технології, освітній процес.

Павленко А.Н.

Развитие творческого самовыражения будущих учителей музыкального искусства с помощью информационных технологий

На основе изучения литературы отечественных и зарубежных исследователей проанализированы проблемы развития творческого самовыражения будущих учителей музыкального искусства средствами ИТ. Выяснено, что сегодня этот вопрос недостаточно освещен в научной литературе. Это, в свою очередь, обуславливает проблемы подготовки будущих специалистов в сфере музыкального образования, способных эффективно работать в условиях глобализации информационного общества. В основу методологии исследования положены общенаучные методы теоретического и эмпирического уровней: анализ, синтез, сравнение, обобщение, наблюдение. В статье раскрыта сущность таких понятий, как «самовыражение», «творческое самовыражение». Автором отмечено, что творческое самовыражение личности может носить как прогрессивный, так и регрессивный характер. Определено, что чем понятнее человеку его призвание, тем вероятнее его самовыражение. По мнению автора ИТ — это тот неповторимый

инструмент, благодаря которому будущий учитель музыкального искусства может реализовать себя, творчески самовыразить свою индивидуальность. Применение ИТ в исследуемом процессе создаёт условия для реализации ряда функций: стимулирующей, направляющей, организующей, побудительной и развивающей. Автором предложены педагогические принципы развития творческого самовыражения будущих учителей музыкального искусства при помощи использования средств ИТ, а именно: принцип личностной направленности, самостоятельной деятельности, моделирования, доступности, и психолого-педагогические условия: активизация личностного познания музыкальных произведений будущих учителей музыкального искусства при использовании информационных технологий, побуждение студентов на продуктивное использование средств ИТ, обеспечение информационно-коммуникационной комфортности в работе будущих учителей музыкального искусства с компьютером. По мнению автора, внедрение ИТ в образовательный процесс студентов позволит значительно повысить осведомленность последних относительно владения новейшими технологиями, а также обогатит их музыкально-художественные знания.

Ключевые слова: развитие, творческое самовыражение, будущее учителя музыкального искусства, информационные технологии, образовательный процесс.

Oleksiy Pavlenko

Development of Creative Self-Expression of the Future Music Teachers by Means of Information Technologies

Based on the study of scientific literature of Ukrainian and foreign scientists, the issues of development of creative self-expression of the future music teachers by means of IT have been analysed. It is found that the current problem of development of creative self-expression of the future music teachers by means of information technologies is insufficiently covered in the scientific literature. This raises the problems of qualification training of the future teachers of music art who are able to work effectively in a globalised information society. The research methodology is based on general scientific methods of theoretical and empirical levels: analysis, synthesis, comparison, generalization, and observation.

The article reveals the essence of the concepts of "self-expression" and "creative self-expression". The author notes that the creative self-expression of the individual can be both progressive and regressive. It is determined that the clearer a vocation for a person is, the more likely self-expression will be. According to the author, IT tools are the unique instruments which a person can realize themselves through and express their personality in a creative way. The use of IT in the studied process creates conditions for the implementation of series of functions: stimulating, guiding, organizing, motivating and developing. The author introduces pedagogical principles of creative self-expression of the future teachers of music art through the use of IT tools: the principle of personal orientation, independent activity, modeling, accessibility, as well as psychological and pedagogical conditions: personal comprehension of musical compositions of the future teachers of music art through the use of information technologies; encouraging students to use IT tools productively; providing information and communication comfort when students operate a computer. It is the author's opinion that the introduction of IT in the educational process will significantly increase students' awareness of the latest technologies, as well as enrich their musical and artistic knowledge.

Key words: development, creative self-expression, future teachers of music art, Information Technologies, educational process.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

© Павленко О.М., 2021

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку музичної освіти в Україні проблема творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами інформаційних технологій недостатньо висвітлена в науковій літературі. З цього випливають проблеми кваліфікаційної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, здатних ефективно працювати в умовах глобалізованого інформаційного суспільства. Адаже сучасна освітня система потребує від студентів володіння розвиненими

професійними якостями — гностичними, проєктувальними, конструктивними, організаторськими, комунікативними, а також вільного використання ІТ. Недостатня розробленість методик та наявність протиріч між потенціалом ІТ та способом їх сприйняття заважає ефективному розвитку творчого самовираження особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва і веде до зниження професійного рівня випускників ЗВО, залишаючи проблему невирішеною.

Слід зазначити, що різноманітні аспекти створення сприятливих педагогічних умов

для розвитку творчого самовираження особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами ІТ у ЗВО є одним із стратегічних завдань реформування вітчизняної системи педагогічної освіти відповідно до державних та європейських стандартів суспільства, що дасть змогу реалізувати принципово нові задатки, здібності й можливості студента в навчально-виховному процесі.

Тому для з'ясування цієї освітньої проблеми необхідно виявити педагогічні принципи та психолого-педагогічні умови, які ґрунтуються на активному застосуванні інформаційних технологій для розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі їх фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність проблеми творчого самовираження особистості підтверджується зростаючою кількістю робіт, присвячених цій тематиці (Б. Братусь, О. Лукіна, Е. Галажинський, Н. Хилько, Е. Четошникова та ін.).

Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчого самовираження особистості розглядаються в дослідженнях сучасних учених: І. Беха, І. Зязюна, Н. Ничкало, С. Сисоевої, Н. Тализіної та в роботах зарубіжних вчених: Б. Ананьева, Ю. Бабанського, Д. Богоявленської, В. Кан-Калика, А. Маслоу, С. Медніка, К. Роджерса, К. Тейлора, Е. Торренса та ін.

Психологічні основи творчого самовираження майбутнього вчителя музичного мистецтва розкриваються в працях відомих психологів: Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Максименка, М. Морозова, С. Рубінштейна та ін.

Питання про застосування ІТ у музично-творчій практиці розкрито у роботах М. Гарднера, Е. Денисова, Д. Зарицького, А. Моля, Ю. Мережко, Р. Петеліна, Ю. Рагса, В. Фукса та ін.

Мета статті — визначити педагогічні принципи та психолого-педагогічні умови розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами ІТ.

В основу методології дослідження покладено загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного рівнів: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, спостереження.

Виклад основного матеріалу. Термін «самовираження» трактується як «дія зі значенням самовиражатися, розкривати своє “Я”, свою індивідуальність, виявляти (переважно в художній творчості, в художньому образі) свої думки, настрої, переконання» [3, 172].

Самовираження сприяє адекватному і гармонійному розвитку особистості. Це виявлення свого “Я” [1], знаходження адекватного вираження себе, власних почуттів, активне прагнення людини здійснитися “тут і зараз”, реалізувати своє вище “Я” [2]. Самовираження має різні етапи

сформованості, різні ступені зрілості. На ранніх вікових етапах самовираження зазвичай проявляється у формах «демонстрацій власного Я», «виступів», «випадів».

Для майбутнього вчителя музичного мистецтва засоби ІТ — це той неповторний інструмент, завдяки якому він може реалізувати себе, свою індивідуальність та самовивразитись. Але слід зауважити, що творче самовираження особистості може мати як прогресивний, так і регресивний характер. Прогресивне творче самовираження майбутнього вчителя музичного мистецтва проявляється у єдності зовнішніх і внутрішніх наслідків активності особистості, її загальному зростанні. Регресивне самовираження — це роз'єднаність або протиріччя зовнішніх і внутрішніх результатів, які призводять до виникнення особистісних втрат, застоїв, бар'єрів. В останньому випадку можна сказати, що в особистості виникають неадекватні, несвоечасні, неповні способи та механізми самовираження. Таким чином, чим зрозуміліше людині її покликання, чим чіткіше виражене самовизначення, тим імовірніше її самовираження.

Психолого-педагогічні основи застосування інформаційних технологій у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва базуються на загальних принципах навчально-виховного процесу в закладі вищої освіти: фундаментальність, цілеспрямованість, науковість, системність, планування, управління, інтеграція теорії та практики в навчанні, поєднання традиційних фахових музичних дисциплін з сучасними інформаційними технологіями [4, 115].

Застосування ІТ у досліджуваному процесі створює умови для реалізації низки функцій: стимулюючої (заохочування творчих ініціатив студентів, формування їхньої адекватної самооцінки); спрямовуючої (формування мотиваційно-творчої спрямованості особистості); організуючої (організація творчої діяльності); спонукальної (постановка нових творчих проблемно-пошукових завдань, проблемний зміст освіти); розвивальної (надання доступу до нової актуальної інформації).

Передбачається, що в процесі засвоєння студентами теоретичних знань та досвіду застосування ІТ у творчій професійній діяльності буде формуватися якісно новий рівень професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, спрямованих на педагогічну творчість, також удосконалюватиметься процес їхньої практичної діяльності, що є обов'язковими складовими в процесу розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва [7, 56–59].

Застосування ІТ у педагогіці дає змогу з нових позицій здійснити організацію освітнього процесу. При цьому природно, що при використанні

нових навчальних засобів формуються й адекватні принципи. Специфічними принципами застосування засобів ІТ є принципи особистісної спрямованості, самостійної діяльності, моделювання, доступності.

Принцип особистісної спрямованості здійснюється в процесі індивідуальної роботи з комп'ютером. На першому етапі студенти не відчують значення інформаційного поля як особистісно значущого. У подальшій роботі з комп'ютером студент розуміє, що завдання призначене тільки для нього й тому лише від нього залежить якість виконання. Часто студенти ототожнюють комп'ютер з живою істотою, розмовляють з ним, проявляють емоційне ставлення. Студент — єдиний і головний об'єкт опіки електронного наставника, на такі обставини в навчальному процесі звертається увага викладача [10, 16–17].

Принцип самостійної діяльності також здійснюється в процесі індивідуальної роботи майбутніх вчителів музичного мистецтва за комп'ютером. Прагнення до прояву самостійності в процесі навчання виявляється у майбутніх вчителів музичного мистецтва зі збільшеною активністю, яку необхідно всіляко підтримувати в процесі всієї освітньої діяльності, що впливає на здатність до самовираження, активність, ініціативність у засвоєнні системи знань, умінь, навичок. Здійснення диференційованого підходу при виборі навчальних завдань сприяє розвитку творчого самовираження.

Принцип моделювання реалізується в оптимальному використанні можливостей комп'ютера при побудові різноманітних програм. Моделювання в дидактичному аспекті дає змогу значно підвищити наочність навчання, зв'язати його із конкретними уявленнями, а також здійснювати зміни в ході експериментального дослідження.

Практична реалізація *принципу доступності* базується на таких засадах: студенти порівняно легко засвоюють найпростіші уміння і навички роботи з комп'ютером, виявляючи підвищений інтерес; вибір програм комп'ютерного заняття здійснюється викладачем відповідно до навчальної програми; до кожного заняття складається індивідуальна програма згідно з досягнутим студентом рівнем знань; заняття проводиться в індивідуальному режимі, кожен студент працює в вибраному ним темпі; проведення занять здійснюється під контролем викладача й комп'ютера; завдання, що містяться в комп'ютерній програмі, подано в доступній, лаконічній формі; під час проведення заняття прогнозується варіативність використання різноманітних програм; переключення уваги і паузи між ними рятують процес проведення від монотонності й, таким чином, сприяють його інтенсифікації й усталеності інтересу;

реакція комп'ютера у вигляді мультиплікаційних музичних ефектів створює сприятливий емоційний клімат протягом усього заняття.

Дослідження останніх років та аналіз вишівської практики свідчить про те, що наслідком традиційної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є невміння ними реалізувати здобуті в ЗВО теоретичні знання у своїй подальшій практичній діяльності. Вихід із такого становища можливий за умови забезпечення єдності теоретичної та практичної підготовки шляхом реалізації в педагогічному процесі педагогічних умов, які б відповідали потребам студентів [10, 16–17].

У ході дослідження нами було визначено такі спеціальні педагогічні умови творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами ІТ:

- 1) активізація особистісного пізнання музичних творів майбутніх вчителів музичного мистецтва при використанні інформаційних технологій;
- 2) спонукання студентів на продуктивне використання засобів ІТ;
- 3) забезпечення інформаційно-комунікативної комфортності у співробітництві майбутніх вчителів музичного мистецтва з комп'ютером.

Перша педагогічна умова найефективнішим чином впливатиме на розвиток творчого самовираження студентів, тому що допоможе останнім глибше пізнати музичні твори та отримати набагато більше інформації про музичний твір, який їх цікавить. За допомогою такого засобу ІТ, як Internet студент зможе знайти найбільшу кількість інформації про вибраний твір, ніж у будь-який інший спосіб. Також студент зможе подивитись відеоролики виконання твору або дізнатися про історію створення останнього тощо. Все це допоможе йому в особистісному пізнанні музичного твору та дасть змогу більш глибоко зрозуміти задум автора.

Говорячи про особистісне пізнання, слід зазначити, що знання — це активне осягнення пізнаваних речей, дія, що вимагає особливого мистецтва й особливих інструментів. Тому і знання, і процес їх отримання не можуть бути деперсоніфікованими. А це означає, що особистісне знання не може бути відокремлене від особистості, з усіма її інтересами, пристрастями, цілями. Також не можна відділяти індивіда від створюваного ним знання або замінити його на когось іншого. Будь-яка спроба зробити це веде не до об'єктивності, а до абсурду.

Отже, особистісне пізнання — це не просто сукупність якихось знань, але і переживання індивіда. Виходячи з цього, можна стверджувати, що особистісне пізнання та особливі інструменти його знаходження є дуже важливою складовою,

яка в подальшому формує студента як особистість і стає його невід'ємною частиною.

Друга умова творчого самовираження студентів має на меті спонукати їх використовувати засоби ІТ у своїй педагогічній діяльності таким чином, щоб останні приносили найбільшу користь та були найбільш ефективними.

Інформаційні технології тісно увійшли в наше повсякденне життя, замінивши людину практично в усіх сферах. Однак, навіть спілкуючись з комп'ютером щодня, багато хто до кінця не розуміє, як можна використовувати його продуктивно. Під «продуктивним спілкуванням» ми розуміємо усвідомлене використання засобів ІТ для успішного розв'язання традиційних завдань у різних галузях музичної (композиторської, виконавської, звукорежисерської), музикознавчої та музично-педагогічної діяльності. Це допомагає засвоїти необхідні знання, уміння і навички, спонукає до вивчення призначеного для користувача інтерфейсу комп'ютера, різних музичних редакторів, програм нотного набору, введення баз даних. Навчальні програми-презентатори, довідники, тести сприяють залученню до більш глибокого вивчення історії та теорії музики, удосконалення навичок сольфеджування тощо. Все це оптимізує освітній процес, сприяє розвитку самостійності в музично-пізнавальній діяльності студентів.

Специфіку електронної музичної творчості визначає природа електронного цифрового інструментарію, який відкриває нові художні можливості в музично-творчій діяльності, вимагаючи від майбутнього вчителя музичного

мистецтва активності не тільки у виконавській, але й композиторській і звукорежисерській сферах. Використання комп'ютера з певним програмним забезпеченням, допоміжного інструментарію має сприяти підвищенню ефективності здобутих музично-художніх знань майбутніх вчителів музичного мистецтва під час музичного навчання та розвитку здатності до творчого самовираження [9, 22].

Третя педагогічна умова передбачає інформаційно-комунікативну комфортність, під якою розуміємо полегшення комунікації та координації в середовищі взаємодії учасників медіаосвітнього руху та процесу в соціальних спільнотах, форумах, використання їх для організації роботи майбутніх вчителів музичного мистецтва, формування спільних інформаційних ресурсів та пошуку, створення, розповсюдження, збереження й керування інформацією.

Висновки. Отже, реалізація окреслених педагогічних принципів та психолого-педагогічних умов в освітньому процесі спрятиме більш ефективному розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами ІТ. Впровадження ІТ в освітній процес студентів дасть змогу значно підвищити їх обізнаність щодо володіння новітніми технологіями, збагатить музично-художні знання. Також слід зауважити, що подальші розвідки в системі музичної освіти будуть спрямовані на розробку та апробацію моделі розвитку творчого самовираження майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами ІТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. Москва: Наука, 1980. 335 с.
2. Бордовский Г.А., Извозчиков В.А., Исаев Ю.В., Морозов В.В. Информатика в понятиях и терминах: кн. для учащихся старших классов средней школы. Москва: Просвещение, 1991. 208 с.
3. Вейценфельд А. Звукорежиссер и аранжировщик как субъекты авторского права. *Звукорежиссер*. 2007. № 7. С. 74–79.
4. Грищенко О.А. Оволодіння інноваційними технологіями як умова формування педагогічної майстерності. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Глухів: ГДПУ, 2004. Вип. 4. С. 106–115
5. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти. Київ: Освіта України, 2006. 390 с.
6. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки». *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2006. № 1. С. 45–48.
7. Деркач Ю.В. Організаційні форми навчання студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки / заг. ред. Є.І. Коваленко*. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. № 2. С. 56–59.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. . 1040 с.
9. Лоянич А.А. Компьютер в помощь музыканту. Москва: НТ Пресс, 2006. 256 с.
10. Матвійчук О.Є. Формування інформаційної культури викладача. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2006. № 6. С. 16–17.

11. Мережко Ю.В. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*: наук. журнал / редкол.: Олексюк О.М., Хоружа Л.Л., Бондаренко Л.А., Кевішас І. та ін. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. № 1. 76–80.

REFERENCES

1. Abulganova-Slavskaiia, K. A. (1980). *Deiatelnost i psikhologiiia lichnosti* [Activity and Personality Psychology]. Moskva: Nauka, 335 (in Russian).
2. Bordovskii, G. A. (1991). *Informatika v ponyatiiakh i terminakh: kniga dlia uchashchikhsia starshikh klassov srednei shkoly* [Computer Science in Concept and Terms]. Moskva: Prosveschenie, 208 (in Russian).
3. Veitsenfeld, A. (2007). *Zvukorezhisser i aranzirovshchik kak subiekty avtorskogo prava* [Sound Engineer and Arranger as Subjects of Copyright]. *Zvukorezhiser*, 7, pp. 74–79 (in Russian).
4. Gryshchenko, O. A. (2004). *Ovolodinnia innovatsiinymy tekhnolohiiamy yak umova formuvannia pedahohichnoi maisternosti* [Mastering Innovative Technologies as a Condition for the Formation of Pedagogical Skills]. *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Seriiia «Pedahohichni nauky»*, Hlukhiv, Vyp. 4, pp. 106–115 (in Ukrainian).
5. Hurevych, R. S. (2006). *Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii v navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh* [Information and Telecommunication Technologies in Educational Process and Scientific Research]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 90 (in Ukrainian).
6. Derzhavna prohrama «Informatsiini ta komunikatsiini tekhnolohii v osviti i nautsi na 2006–2010 roky» [State Program “Information and Communication Technologies in Education and Science in 2006 — 2010”]. (2006). *Kompiuter v shkoli ta simii, № 1*, pp. 45–48 (in Ukrainian).
7. Derkach, Yu. V. (2009). *Orhanizatsini formy navchannia studentiv z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinnykh tekhnolohii* [Organizational Forms of Student Learning Using Information and Communication Technologies]. *Naukovi zapysky, Seriiia «Psykhologo-pedahohichni nauky»*, № 2, Nizhynskiy derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia, Nizhyn, pp. 56–59 (in Ukrainian).
8. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. (2008). Akad. ped. nauk Ukrainy, Kyiv: Yurinkom Inter, hol. red. V. H. Kremen, 1040 p. (in Ukrainian).
9. Loianich, A. A. (2006). *Kompiuter v pomosch muzykantu* [A Computer to Help a Musician]. Moskva: NT Press, 256 (in Russian).
10. Matviichuk, O. Ye. (2006). *Formuvannia informatsiinoi kultury vykladacha* [Formation of Information Culture of the Teacher]. *Kompiuter u shkoli ta simii, № 6*, pp. 16–17 (in Ukrainian).
11. Merezko, Yu. V. (2016). *Innovatsiina diialnist yak skladova profesiinoi pidhotovky maibutnioho vchytelia muzychnoho mystetstva* [Innovative Activity as a Component of Professional Training of Future Music Teacher]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi*: nauk. zhurnal, № 1, redkol.: Oleksiuk O. M., Khoruzha L. L., Bondarenko L. A., Kevishas I. ta in., Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Grinchenka, 76–80 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 12.07.2021.

Прийнято до друку 13.08.2021.